

компонента англоязычной картины мира.

Библиографические ссылки

1. *Виноградов В.В.* Об изучении общего лексического фонда в структуре славянских языков // Научный бюллетень ЛГУ. 1946. № 11–12. (Славистические записки). С. 26–29.

2. Longman Dictionary of Contemporary English. 3rd ed. Harlow, Essex : Longman : Corpus, 2001. 1668 p.

3. *Hornby A.S.* Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. 7th ed. Oxford; New York : Oxford Univ. Press, 2007. 1780 p.

4. *Некора Н.Е.* Национально-культурная специфика концепта «болезнь» в обучении русскому языку как иностранному. URL: [https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/21\(51\)/nekora_21_51_258_261.pdf](https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/21(51)/nekora_21_51_258_261.pdf) (датаобращения: 02.05.2019).

5. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Electronic resource]. URL: <http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com/dictionary/change> (date of access: 30.04.2019).

6. *Ляшенко Е.С.* Концепт «изменение» в английской языковой картине мира // Проблемы перевода специальной и художественной литературы: материалы Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 23–25 окт. 2008 г. / Бел. нац. техн. ун-т ; редкол.: Т.И. Васильева [и др.]. Минск : БНТУ, 2008. С. 114–116.

І.У. Савіцкая (Мінск, Беларусь)

АСАБЛІВАСЦІ ВЫКАРЫСТАННЯ РЭЛІГІЙНАЙ ЛЕКСІКІ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ГІСТАРЫЧНЫХ РАМАНАЎ ЛЕАНІДА ДАЙНЕКІ)

У дакладзе вызначаюцца асаблівасці функцыянавання рэлігійнай лексікі ў сучаснай беларускай мове, аналізуецца іх семантычная і граматычная структура. Асаблівая ўвага накіраваная на класіфікацыю рэлігійных лексем, якія падзелены на прадметна-тэматычныя групы. Падкрэсліваецца, што выкарыстанне рэлігійных найменняў дазволіла пісьменніку паказаць ключавыя моманты ў гісторыі нашай краіны, звязаныя з фарміраваннем беларускай нацыі і дзяржаўнасці.

Ключавыя словы: *гістарычны раманы, цыкл, рэлігійная лексіка, рэлігія, прадметна-тэматычная група.*

Беларускія пісьменнікі сёння часта звяртаюцца да тэмы мінулага свайго народа, паколькі гістарычная проза з'яўляецца важным сродкам выхавання нацыянальнай самасвядомасці, службы маральнаму і грамадзянскаму выхаванню чытача, дапамагае асэнсаваць праблемы сучаснасці, прымушае задумацца над будучыняй, абуджае пачуццё патрыятызму.

Як вядома, гісторыя і рэлігія цесна звязаны паміж сабой. Менавіта рэлігія з'яўляецца адным з асноўных фактараў гісторыі чалавецтва.

Увасобленыя ў ёй шматвяковы духоўны вопыт, этычныя і эстэтычныя каштоўнасці дапамагалі і дапамагаюць развіццю цывілізацыі, культуры, у тым ліку мастацтва, мастацкай літаратуры. Без ведання асобных рэлігійных сюжэтаў, матываў, вобразаў сёння немагчыма глыбока спасцігнуць ідэйна-мастацкую сутнасць літаратуры.

Да рэлігійнай тэматыкі ў сваёй творчасці звярталіся такія аўтары, як Р. Барадулін, В. Іпатава, У. Арлоў, А. Разанаў, Л. Дайнека, В. Коўтун і інш.

Зварот да творчасці вядомага беларускага пісьменніка Леаніда Дайнекі невыпадковы. З яго іменем даследчыкі звязваюць з'яўленне ў беларускай літаратуры гістарычнага раманага цыкла, які аб'ядноўвае ў трылогію раманы «Меч князя Вячкі», «След ваўкалака» і «Жалезныя жалуды». Асобае месца ў іх атрымала рэлігійная лексіка, якая зрабіла значны ўплыў і на стылістычныя асаблівасці мовы пісьменніка.

Ужыванне шматлікіх рэлігійных лексем дазволіла аўтару паказаць ключавыя моманты ў гісторыі нашай краіны, звязаныя з фарміраваннем беларускай нацыі і дзяржаўнасці, дакладна ўзгадаць тагачасныя падзеі, паказаць побыт і лад жыцця нашых продкаў. Таму часта пры апісанні герояў ці падзей Леанід Дайнека ўжывае разам язычніцкія і хрысціянскія найменні: *Хрысціянства тут яшчэ як залаты пыл, што накрывае вялізнага паганскага ідала* (След ваўкалака); *Такімі словамі хрысціяне заўсёды абражалі паганцаў, дзяцей Перуна* (Жалезныя жалуды); *У цемры ён здаваўся Брацілу драўляным ідалам-балванам, якія стаяць, хаваючыся ад папоў і князёў, на здзічэлых лясных капішчах Полацкая зямлі* (Меч князя Вячкі); *У хрысціянскі горад вярнуўся паганец, і ўжо кіпяць, як мухі, каля яго людзі* (Жалезныя жалуды).

Рэлігійныя лексемы ў гэтых прыкладах дапамагаюць аўтару паказаць складаную барацьбу за душы славян новай і старой рэлігіі – хрысціянства і язычніцтва, якая «прадвызначала і абумоўлівала многія канфлікты як асабістага, так і агульнаграмадскага жыцця» [1, с. 27].

Зварот аўтара да праблемы сутыкнення розных рэлігій прыводзіць да апісанняў у творах паганскага капішча, паганскіх ідалаў, вешчуноў, прымхаў, язычніцкіх і хрысціянскіх абрадаў. Так, у рамане «След ваўкалака» чытаем:

Яны моўчкі вынырнулі з цемры, з цішыні, моўчкі ўзышлі на ўзгорак, сталі на калені перад невялікім ідалам. Грубаваты ідал быў вычасаны з чырвонага цёмнага пясчаніку. Калісьці тут высокая і горда стаяў залатавусы каменны Пярун, было паганскае капішча, было заўсёды шматлюдна і шумна, але прыйшлі з полацкай Сафіі хрысціяне, усё зруйнавалі, знішчылі, і застаўся толькі гэты сціплы ідал;

Ідала вычысцяць, высушаць, абкураць салодкім п'янікім дымам, у багатым уборы паставяць у нішу да новай імшы. І да новых пакут будзе ён

ледзь не богам – яму будуць кланяцца, будуць прыносіць у ахвяру клыккі дзікоў і заячае свежае мяса;

Гэта быў чарнявы і хударлявы мужчына з паголенай галавой, з чорнымі тонкімі вусамі, што, нібы п'яўкі, закручваліся пад носам. Ён сядзеў на звычайным палявым валуне, сядзеў басанож, моцна сціскаючы ў правай руцэ дубовы кій, які вячала Вока Савы;

Якраз быў Вялікдзень, і праз акенца вой-ахоўнік спуціў кошычак з чырвонымі яйкамі. Усяслаў і сыны перахрыстасаваліся, з'елі па яйку, астатнія пакінулі назаўтра.

Чытаем у гэтым творы і філасофскія разважанні аб уплыве рэлігіі на свядомасць людзей, аб перавазе новага веравызнання: **Хрысціянства**, хацеў бы ты гэтага ці не хацеў, пераможца на нашай зямлі; Людзі **вераць**, – казаў далей Усяслаў, – людзі **вераць Хрысту**, а ўчора яны **верылі Перуну і Дажэджбогу**. Людзі закінулі старых **багоў**, як разбітыя гаршкі на гарышча, і **вераць Хрысту**, таму **Богу**, які спаліў іхніх прадзедаўскіх **багоў**. А ўва што **верыш ты, сын?**; Гэта былі, вядома ж, домьслы цёмнага люду, які адной рукой **моліцца**, а другой гладзіць па дубовай галаве **паганскага ідла!**

Як бачым, выкарыстанне рэлігійных лексем дапамае пісьменніку не проста паказаць жыццё і побыт народа, але і духоўны воблік герояў, іх перажыванні, а таксама драматызм тагачаснага жыцця.

Паводле семантыкі рэлігійных лексем у гістарычных раманах Л. Дайнекі можна падзяліць на некалькі груп і падгруп. Пры іх класіфікацыі за аснову намі былі выкарыстаны працы А.М. Булькі, І.У. Будзько, М.М. Шаўчэнкі [2; 3; 4; 5], у якіх вылучаюцца разнастайныя прадметна-тэматычныя групы рэлігійнай лексікі.

Да першай групы адносяцца лексемы, якія абазначаюць **назвы асоб у адносінах да рэлігіі**. Гэтая група даволі шматлікая і ўключае некалькі падгруп:

– Назвы чыноў нябеснай іерархіі (*Бог, Гасподзь, анёл, Багародзіца, апостал, д'ябал і інш.*): *З'ехалі Ізяслаў з Міндоўгам, пацалавалі крыж хрысціянскага бога ў наваградскай царкве на вялікую згоду (Жалезныя жалуды); Ты задаволены, Гасподзь? (След ваўкалака); Можна спалохаць анёлаў, якія яе ахоўваюць (Меч князя Вячкі); Памаліся богу, святой прачыстай багародзіцы і Міхаілу, архангелу божаму, князь (Меч князя Вячкі); Да апостала Пятра даляцеў бы ў залатыя палаты (След ваўкалака); Ніжнія ж часткі цела, як вядома, свораны д'яблам, і іх патрэбна караць жорсткім пастом і няспынай малітваю (След ваўкалака).*

Побач з такімі агульнапрынятымі найменнямі, як *Бог і Гасподзь*, аўтар выкарыстоўвае і метафарычныя назвы *Усявышні, Тварэц, нябесны ўсётрымацель, Збавіцель*: *Мы згодны з князем толькі ў тым, што галава*

чалавечая, дом душы, нездарма ўзнята **Тварцом** вышэй за ўсё (След ваўкалака); Але гэта была занадта смелая, занадта грахоўная думка, **нябесны ўсётрымацель** мог пакараць за яе (След ваўкалака); **Ярыжска-валацуга** не будзе ў полацкай Сафії адбіваць паклоны **Усявышняму** (Меч князя Вячкі); **Збавіцеля** ўкрыжавалі за нас, грэшных, а шчасця ўсё роўна няма (След ваўкалака).

– Назвы прадстаўнікоў царкоўнага кіраўніцтва, рознага роду святароў, прыслужнікаў (*пон, епіскап, мітрапаліт, дзяк, іерэй* і інш.): **Рыжскі епіскап Альберт мацнейшы і хітрэйшы** за вялікага князя полацкага **Уладзіміра** (Меч князя Вячкі); **Ульяніца вельмі баялася, што менскі пон** можа не абвянчаць іх, загадае **вяртацца ў сваю весь, туды, дзе жывуць хросныя маці і бацька** (След ваўкалака); **Ён разбудзіў дзяка, які спаў у царкоўным прытворы** (Меч князя Вячкі); **Мітрапаліт у Цар горадзе; ...спяваў магутным голасам недзе ўнізе іерэй** (След ваўкалака).

– Назвы манахаў, членаў манаскіх ордэнаў (*мніх, чарнарызец, чарнец*): **Я буду мніхам...**(След ваўкалака); **Папы і чарнарыццы** панаўтыкалі ў нашу зямлю **крыжоў, спалілі нашых куміраў** (След ваўкалака); **Навошта ж ён зрабіў чарняцом твайго брата, князя Васільку?** (Меч князя Вячкі).

– Назвы прарокаў, праведнікаў, шматпакутнікаў, святых (*праведнік, паломнік*): **Святы праведнік, а праведнасць, як вядома, лучыць чалавека з усім, што над зямлёй, на зямлі і пад ёю** (След ваўкалака); **Паломнікамі** завуць такіх людзей (След ваўкалака).

– Назвы асоб у залежнасці ад прыналежнасці да розных плыней веравызнання (*хрысціянін, паганец, язычнік*): **Хрысціянін і паганец** маўчалі (След ваўкалака); **Яны яшчэ былі язычнікамі і плацілі полацкім князям даніну** (Меч князя Вячкі).

– Назвы вернікаў: (*раб Божы, богава нявеста, дзеці праваслаўнай царквы, сыны божай царквы* і інш.): **...толькі вера дапамагае рабам Божым** разгадаць любыя таямніцы (След ваўкалака); **Быць ёй богавай нявестай** (След ваўкалака); **Як дзеці адной праваслаўнай царквы мы павінны стаць плячо ў плячо і сустрэць агнём і мячом бязбожнікаў у гарах Арменіі і Сірыі** (След ваўкалака).

– Назвы грэшнікаў, богаадступнікаў, варажбітоў (*бязбожнік, паганец, грэшнік*): **Садзі на коней дружыну, князь Ізяслаў, і вядзі насустрач бязбожнікам** (След ваўкалака); **Дык гэта ж вяшчун з Цёмнай гары** (Жалезныя жалуды); **Паганец ён, упарты паганец; Душы грэшнікаў ляцяць у пекла** (Меч князя Вячкі).

Да другой групы лексікі адносяцца канкрэтныя рэлігійныя намінацыі. Яна ўключае ў сябе наступныя падгрупы:

– Назвы культавых збудаванняў і іх частак (*храм, манастыр, царква, келля* і інш.): **Вераць яны Хрысту, пляцяць дзесяціну і святанетрык, срэбра**

з кожнай душы на ўтрыманне лампады, якая дзённа і ношчна гарыць у **царкве** святога Пятра ў Рыме (Жалезныя жалуды); Велізарны **храм**, які вянчаюць трынаццаць купалоў, лёгка, бязважска ўздываецца ў нябесны блакіт і ззяе, гарыць, як светлая дзянніца (След ваўкалака); У **манастыр** пайду (Меч князя Вячкі); *І наша царква добра заплаціла* (Меч князя Вячкі); ...буду ў сваёй **келлі** маліцца за Полацк і за цябе, бацька (След ваўкалака); У нас, у ляхаў і мазураў, хрысціянкі ходзяць у святы **касцёл** (Жалезныя жалуды).

– Назвы рэлігійных кніг і іх частак (*божае пісанне, Псалтыр, Евангелле* і інш.): Ён жыў на **божаму пісанню**, нікому вока не запарушыў (След ваўкалака); Пад рукою заўсёды былі **Псалтыр, Евангелле, пасланні апосталаў** і **Апакаліпсіс апостала Іаана**, а таксама пергамены Пракопія Кесарыйскага, хронікі Малалы і Арматола (След ваўкалака).

– Назвы царкоўнага адзення (*рыза, валасяніца*): Чорнабароды поп у прыгожай **рызе**, абыштай спадолю залатымі карункамі, праспяваў святую песню, глядзячы ў стары пажоўклы пергамен (След ваўкалака); Адзін кіеўскі купец, раздаўшы сваё багіно і брашно, прыйшоў да Феадосія і надзеў **валасяніцу** (След ваўкалака);

– Назвы прадметаў і аб'ектаў набажэнства, культывага рэквізіту (*крыж, ікона, аналой, ладан* і інш.): Браціла засунуў руку за пазуху, выцягнуў нашыйны каменны **крыжык**, перахрысціўся ім, потым пацалаваў яго (Меч князя Вячкі); Але Ядрэйка дамовіўся з папом, і неўзабаве ўсхваляваныя Белавалод з Уляніцаю стаялі перад **аналоем** (След ваўкалака); Была ў іх свая каморка, дзе вісела **ікона** і гарэлі васковыя свечкі і пра якую ведаў толькі Міндоўг (Жалезныя жалуды); Яны папоў і чарнарыцаў баяцца, бо за попрышча **кадзілам** і **ладанам** ад хрыстоў смярдзіць, а гэта пах нябожчыкаў (След ваўкалака).

– Назвы выяваў багоў, ідалаў (*ідал, святыя абразы* і інш.): Адзіная дарога ўсім **ідалам** – у агонь (След ваўкалака); Ці маліся на **святыя абразы**, ці рыхтуйся да сваёй смерці (След ваўкалака).

– Назвы заповедзей, малітваў, казанняў (*заповедзь, малітва, святыя псалмы* і інш.): У першай **заповедзі** сказана: не сатвары сабе куміра (След ваўкалака); Зеллем і **малітвамі** выганім хваробу з тваёй дачкі (Меч князя Вячкі); Яны стывалі **святыя псалмы** (След ваўкалака).

– Назвы, звязаныя з царкоўнай службай і абрадамі (*вянчанне, пакаянне, епітым'я* і інш.): Пасля **вянчання** ў царкве вярнуліся да Ядрэйкі (След ваўкалака); Таго, хто чэлядзь сваю томіць голадам і ранами, мы караем **пастом** і **пакаяннем** (След ваўкалака); **Епітым'ю** ж, якой належала караць аднаго, раскладваў, за вялікую любоў, на трох і нават чатырох браціяў (След ваўкалака).

– Назвы рэлігійных свят (*Вялікдзень*): Якраз быў **Вялікдзень**, і праз

акенца вой-ахоўнік спусціў кошычак з чырвонымі яйкамі (След ваўкалака).

– Іншыя рэлігійныя назвы, у тым ліку метафарычныя (*душа, рай, некла, божы ічыт і інш.*): *Прыкры ўстамін апёк раптам душы* (Жалезныя жалуды); *Слабасць была ў ягонаі душы, млявасць і крохкасць* (Меч князя Вячкі); *Будзем жыць у раі, на небе; Раз на год і ў некле бывае свята* (След ваўкалака); *Спакойна жывецца за божым ічытом* (След ваўкалака).

Трэцяя група рэлігійнай лекікі прадстаўлена **абстрактнымі лексемамі**. Гэтая група ў раманах Л. Дайнекі менш ужывальная і ўключае ў сябе:

– назвы рэлігійных адцягненых паняццяў (*вера, грэх, святатацтва і інш.*): *Перамагаюць не толькі сілай, перамагаюць верай* (След ваўкалака); *За грахі пакараны ўсе гэтыя людзі* (Жалезныя жалуды); *Яшчэ некалькі сядміц назад палічыў бы гэта Белавалод святатацтвам, самым жахлівым грахам* (След ваўкалака); *Ляцінянка, яна прыняла праваслаўную веру, каб супакоіць мужоў-вечнікаў...* (Меч князя Вячкі);

– назвы веравызнання (*хрысціянства, паганства*): *Агні хрысціянства гараць на зямлі, святая вера ўваходзіць ў кожную душу, а вы, нікчэмныя паганцы, начныя совы, канаеце ў пушчах і балотах* (След ваўкалака); *На Полацкай зямлі ядавітым пустазеллем буе з тваёй тайнай згоды агіднае дзікае паганства* (След ваўкалака); *Зноў могуць слабыя духам перавярнуцца ў паганства* (Жалезныя жалуды).

З прыведзеных прыкладаў пераважная большасць рэлігійных намінацый – назоўнікі. Прыметнікі, як правіла, спалучаюцца з назоўнікамі, утвараючы словазлучэнне: *Стаяў і не ведаў: смерць або святую божую сілу ўпусціў у скляпенні цела свайго?* (Меч князя Вячкі); *Не мінаваць божай кары* (След ваўкалака); *Шчыра памаліўшыся Богу, мы ўмацаваліся святой вераю, бо толькі вера дапамагае рабам Божым разгадваць любыя таямніцы* (След ваўкалака); *Для яе гэта садомскі грэх* (Жалезныя жалуды).

Акрамя назоўнікаў, ужывае аўтар і дзеясловы. Яны характарызуюць дзеянні, звязаныя са сферай рэлігіі, з працэсам богаслужэння, напрыклад, *маліцца, перахрысціцца, асвяціць і інш.*: *Ланцуг быў кароткі, усяго трычатыры локці, і, калі бацька ўздымаў рукі, каб памаліцца або ўзяць карчажку з вадою, цяжка, пагрозна грымеў* (След ваўкалака); *Князь перахрысціўся* (Жалезныя жалуды); *Усяслаў і сыны пахрыстасаваліся, з'елі на яйку, астатнія пакінулі на заўтра* (След ваўкалака); *Рыжскі епіскап Альберт са сваімі пілігрымамі і рыцарамі, мяркуючы на ўсім, зламаў супраціўленне ліваў, ахрысціў іхніх старэйшын* (Меч князя Вячкі).

Шырока ўжываюцца і словазлучэнні з семантычным ядром дзеясловам, напрыклад, *даць Богу зарок, клясціся Богам, грахі замольваць і інш.*: *Інак зерне меліць на жорнах у сваёй пяхорцы, уначы меліць, бо такі зарок Богу даў* (След ваўкалака); *Яны прынялі хрышчэнне ад Мейнарда* (Меч князя Вячкі); *Клянуся Богам, я захварэў* (След ваўкалака); *Хай грахі свайго бацькі*

замольваюць (След ваўкалака).

Такім чынам, з раманнага цыкла Л. Дайнекі «Меч князя Вячкі», «След ваўкалака» і «Жалезныя жалуды» можна прасачыць этапы фарміравання і развіцця канфесійнай культуры на Беларусі, а выкарыстанне рэлігійнай лексікі дазволіла аўтару адлюстраваць не толькі гісторыю беларускай царквы, але і ключавыя моманты гісторыі нашай краіны, звязаныя з фарміраваннем нацыі і дзяржаўнасці, дакладна ўзгадаць тагачасныя падзеі. Паводле семантыкі гэты разрад лексікі ў раманах Л. Дайнекі адрозніваецца разнастайнасцю і багаццем прадметна-тэматычных груп і характарызуе паняцці і рэаліі духоўнага жыцця нашых продкаў.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Грамадчанка Т. «Хачу быць жытнім зернем я...». Да 70-годдзя Леаніда Дайнекі / Т. Грамадчанка // Роднае слова. 2010. №1. С. 24-27.

2. Будзько І.У. Рэлігійная лексіка старабеларускай мовы: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук / І.У. Будзько; Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа НАН Беларусі. Мінск, 1999. 20 с.

3. Будзько І.У. Рэлігійны слоўнік старабеларускай мовы / І.У. Будзько. Баранавічы : Баранав. узбуйн. друк., 2003. 260 с.

4. Булыка А.М. Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII стст. / А.М. Булыка. Мінск : Навука і тэхніка, 1980. С. 168–184.

5. Шаўчэнка М.М. Канфесіянальная лексіка ў гаворках Мазырскага Палесся: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук / М.М. Шаўчэнка. Гомель, 2001. 20 с.

А.А. Сардарова (Мінск, Беларусь)

РУССКИЕ РЕАЛИИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ И ИХ ВОСПРИЯТИЕ ИНОСТРАННЫМ РЕЦИПИЕНТОМ (НА МАТЕРИАЛЕ ИТАЛЬЯНСКОГО ПЕРЕВОДА РОМАНА М.ШОЛОХОВА «ТИХИЙ ДОН»)

В статье рассматриваются способы переводческой адаптации при переводе оригинального художественного текста на итальянский язык и степень адекватности восприятия русских реалий, представленных в данном тексте, итальянскими респондентами.

Ключевые слова: *реалия, переводческая адаптация, респондент, адекватный перевод.*

Основная трудность в процессе передачи реалий в тексте перевода заключается в том, что переводчик наряду с предметным содержанием реалии должен передать и ее национальный колорит, то есть создать тот этнокультурный фон, на основе которого разворачиваются описываемые